

על הגאולה ועל התמורה

מאת צבי שייביץ

על הגאולה – זה תלמוד ירושלמי, ועל התמורה – זה תלמוד בבלי. במחלוקת בין התלמוד הבבלי והתלמוד הירושלמי כלל הוא שפוסקים כבבלי נגד הירושלמי, כבר בתקופת הגאונים נשאלו על כך. בספר אשכול הלכות תורה חלק ב' עמ' מ"ט, וכן "בדורות ראשונים" חלק ו', פרק י"ז: "ונשאל רב האי... והשיב... כל מה שמצאנו בתלמוד ארץ ישראל ואין חולק עליו בתלמודנו או שנותן טעם יפה לדבריו, נאחזנו ונסמוך עליו ולא גרע מפרושי הראשונים, אבל מה שמצינו שחולק על תלמודנו נעזבנו. והא דצם ר' זירא דלשתכח תלמודה דבבלאי מיניה (ב"מ פ"ה) וכן ר' ירמיה אמר (סנהדרין כ"ד) "במחשכים הושיבני כמתי עלום" – זה תלמודה של בבל. ואמר נמי בבלאי טפשא דיתבי בארעא דחשוכא אמריתון שמעתא דמחשכי (פסחים ל"ד; יומא נז. כתובת ע"ה, ועוד). בזמנם לא נהיר להו טעמא דמתניתין כחכמי ארץ ישראל דעדיין היו שם סנהדרין וגדולי החכמים היו בא"י וגזירות מרובות בבבל כדאמרינן בשחיטת חולין מ"ו. פולמוסא אתא לפומבדיתא, ואגב שמדא נח נפשיה (ב"מ פ"ו), ותו ודאי א"י נתקדשה מכל הארצות כדברי ר' זירא (ב"ב קנ"ח): "אזירא דארץ ישראל מחכים".

אבל בימי רב אשי ורבינא היה שלום בבבל⁽¹⁾, ונפיש שמדא בא"י ואמעטא הוראה תמן טובא ונחית מאן דהוה תמן כגון רבין ורב דימי וכולהו נחותי דנחתין הכא רובן חכימי דארעא דישראל ואמרו (גיטין נט) מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד והתורה מתגברת והולכת בימיו, ודאי דאזירא דא"י מחכים. ואמרו (כתובות ע"ה) "ולציון יאמר איש ואיש יולד בה". חד מינייהו עדיף כתרי מינן והני נמי הוו התם ונפק מינייהו תלמודנו. ולכן עדיפא מתלמוד א"י. ותו קמייהו הוה תלמוד א"י וידעו טעמא דקדמאי והיכי דלא ניחא להו נאדו מן טעמי דקמיהו, וכללא הוא הלכה כבתראי⁽²⁾.

גם בעלי המחשבה נתנו דעתם על השוני הרעיוני ומחשבתי בין הבבלי והירושלמי וטעם הפסיקה כבבלי נגד הירושלמי...

הזהרה החדש (רות פ"ח) על הגאולה – זה תלמוד ירושלמי. ועל התמורה – זה תלמוד בבלי. התלמוד הבבלי משמש כתמורה לאור הגדול של התלמוד הירושלמי.

(1) באגרת רב שרירא גאון מובא שהשתנות המצב הבטחוני של א"י ושל בבל היה בימי אבבי ורבא וכך מסביר הדורות ראשונים שהשלום בבבל החל בימי אבבי ורבא.

(2) טעם זה שהתלמוד הבבלי הוא מאוחר יותר מהירושלמי ולכן הלכה כמותו כותב הרי"ף בסוף עירובין, וכן יש תשובה של ר' מימון הדיין אבי הרמב"ם, הובאה בריטב"א יומא נ"ז, בשם הרמב"ם ובעין יעקב סוף פרק א' דחגיגה בשם הרמב"ן אולם הוברר שזו תשובת אבי הרמב"ם וע"ש.

השל"ה (בית החכמה י"ב). עומד על ההבדל שבין התורה שבכתב והתורה שבע"פ, התורה שבכתב כולה עולם רוחני ובלשונו צרוף שמוותיו של הקב"ה - מעשי מרכבה זהו דבר גדול. התורה שבע"פ עוסקת יותר בפרוט המצוות ובדיניהם וזהו דבר קטן הוויות דאביי ורבא.

חטאו של אדם הראשון גרם להסתרת האור האלקי כלומר להבאת חשך לעולם. אולם משה רבינו שניבא באספקלריה מאירה כשנתן לו הקב"ה את התורה נתן לו את הכללים ומתוכם הוא למד את התורה שבע"פ, מאחר שפני משה כפני חמה לא שייך אצלו הסתר וחשיכה והבין מעצמו את התורה שבע"פ אבל לגבי אחרים החשך גרם לירידה ולכן היו צריכים פרוש לתורה זה התורה שבע"פ ואח"כ פרוש לפרוש.

המחשבה היא הדבר הראשוני, זוהי המדרגה היותר נעלה, שפה היא התגלות המחשבה. ולשון הקודש היא התגלות של ההארה האלקית ולכן המושגים במקורם מתיחסים אל הקב"ה (השל"ה לגבי המושג השאלה וכן הרב חרל"פ בהד הרים אגרת ח'). וכשאנו משתמשים בלשון הקודש הרי אנו משאילים את מושגי הקדושה לצרכנו היום יומי. ומאידך יש דברים שאי אפשר לאמרם במקור ואינם מובנים לנו, כי אנו חיים בעולם העשייה, עולם הנגלה ואנו נזקקים לתרגום וזוהי השפה המובנת לנו (תפארת ישראל פרק י"ג).

השפה הארמית היא העתקה ראשונה של העברית, כשיש העתקה אזי הכרת ההארה האלקית, נעשית בהירה פחות זוהי התחלת החשיכה (ראש מילין אות א ובהערות ה, ו) ומאחר והעתקה פרושו התרחקות מהמקור כשאנו צריכים לתרגם, אנו מתרגמים ללשון ארמית שהיא היותר קרובה למקור (ולכן סתם הוא לשון ארמית) ואנו מבינים שפה זאת כי היא שפת העולם הנגלה עולם העשייה. כדוגמת בני ישראל אמרו "ה' ימלוך לעולם ועד" ולא יכלו לומר ה' מלך כי אין מלכות בנגלה, היא נמצאת כיום בהסתר, והתרגום מתקן זאת ואומר "ה' מלכותיה קאם" בלשון הורה וזה גלוי הנסתר.

ולכן (מגילה ג) כשיונתן בן עוזיאל אמר את תרגום הנביאים נזדעזעו ארץ ישראל ת"ק פרסה על ת"ק פרסה, יצאה בת קול ואמרה מי הוא זה שגלה סתרי לבני אדם, כלומר במקור יש הסתר ובתרגום מגלים את הנסתר.

בזמן שבית המקדש היה קיים היתה נבואה כלומר התגלות ה' פנים אל פנים כל נביא לפי מדרגתו, אחרי החורבן השתמשו בבת קול ההד אינו הקול המקורי אלא גלי הקול החוזרים ולכן נקרא קלא דהורא או אחוריים כלומר אין זה המקור, בפנים אלא העתקה ולכן נחשב כאחוריים.

השפה הארמית היא העתקה של לשון הקודש לשון הקודש הוא המקור והתרגום הוא הקלא, כלומר מדרגה יותר נמוכה וקרובה למציאות (דובר צדק) וכן התורה שבכתב היא קולו של ה' יתברך - המקור והתורה שבע"פ היא הקלא דהורא, העתקה לעולם העשייה כלומר איך צריך לנהוג למעשה.

האות שבה מתחילה הלשון העברית היא "אלף" באה מהמלה הארמית אולפן לימוד (ראש מילין אות א') וכמו שלמוד הוא העתקה והלשון הארמית היא העתקה כך כל שפה היא העתקה של המחשבה העתקה של הרעיון הפנימי.

ולכן התלמוד הוא בלשון הארמי כי כל תלמוד הוא העתקה מהמקור. בבל היא האחוריים של ארץ ישראל ולכן במחשכים הושבני כמתי עלם זה תלמודה של בבל (סנהדרין כ"ד). תלמוד הוא העתקה ואלו התלמוד הבבלי שהוא בחשיכה והעלם אור פני מלך הרי הוא העתקה נוספת לעומת תלמוד ארץ-ישראל: אין תורה כתורת ארץ ישראל, ואין חכמה כחכמת א"י (ויקרא רבה פ' י"ג).

לאור זה אפשר לומר כפי ההבדל שיש בין המקרא לתרגום כך במדרגה נמוכה יותר ההבדל בין התלמוד הירושלמי והתלמוד הבבלי. הבחנה נוספת: הירושלמי חובר בא"י ורואים בו את השפעת רוח הקודש, הארת הנבואה והבבלי נתחבר במחשכים, על פי הבנת השכל ונתבררו בו הלכות מכה פלפול תלמידי חכמים. התורה שבכתב נתנה בצורת כללים התורה שבע"פ היא הפרטים, כך הירושלמי עוסק בערך הכללי והבבלי בערך הפרטי.

אורות התורה פרק י"ג פסקא ג' "כל מה שהוא שגור ביחס של תורת חוץ לארץ במובן הפרטי עולה הוא בערך תורת א"י למובן הכללי. תורת חוץ לארץ עוסקת בתקון הנפש הפרטית בדאגתה לחומרייתה ורוחניותה לזיכוכה והתעלותה בחיי שעה וחיי עולם אבל רק בתור נפש פרטית לא כן תורת א"י היא תמיד דואגת בעד הכלל, בעד כללות נשמת האומה כולה". התלמוד הבבלי הוא כלל הצריך לפרט והתלמוד הירושלמי הוא פרט הצריך לכלל (הד הרים אגרת ל"ו).

וכיתר באור באורות התורה שם "בארץ ישראל באים אל עמקי התורה מלמעלה למטה מן הכללים אל הפרטים. השכל הכללי המואר בקדושה פנימית מאוירא דארץ ישראל הוא מקיף ועומד למעלה מכל הגבלות ענינים הוא משקיף בסקירה כוללת ומנושאה באור חכמת האמת על אור התורה האהבה והיראה, האגדה וההלכה החכמה והמעשה והענינים יונקים זה מזה ביניקה רעננה". ומאחר וחכמי א"י מושפעים מהשרשים של חכמת הנבואה הרי הקצור הוא מעלה אצלם ומתוך הכללים מגיעים אל הפרטים והיה די בדקדוקים קצרים לברור ההלכה. אבל בבני בבל שרשי הנבואה לא השפיעו עליהם כל כך לא היה מספיק הקצור והיו צריכים להסביר את כל פרטי הדינים ומתוך כך באו לאריכות דברים. ולמרות שלכאורה יש מקום לפרוך על יסוד זה מהכלל דלא בשמים היא וכך שיטת הרמב"ם בהלכות יסודי התורה פרק ט' ה"א ונאמר דלא בשמים היא הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה כלומר דאין שיכות נבואה לענין הלכה. אבל מהתוס' יבמות י"ד. ד"ה רבי יהושע "דאין זה כלל גדול". יוצא שהנבואה פועלת על הליכות התורה שבע"פ וכן משמע פשטות המשנה באבות פ"א מ"א "וזקנים לנביאים" שהיה ערך לענין הנבואה בענין התורה שבע"פ שאין זה מקרה שהיתה המסורת ע"י הנביאים וכן משמע ג' נביאים עלו עמהם מן הגולה (זבחים ס"ב) זהלא היו שם ג"כ כמה חכמים אלא שהיו ענינים כאלה שצריכים דוקא כח נבואה ואפילו אם נאמר שאין גומרים הלכה ע"פ נבואה מ"מ פועלת היא על סדור הלמודים. הנבואה היא יסוד לחכמת האגדה שהיא הצד הפנימי של שרשי התורה

ולכן ארץ ישראל שהיא מקום הנבואה משפיעה רוח הקודש על תכן ההלכות ואלו בבל רוח הקודש מתפשטת בגלוי רק על האגדות. וההלכות נדונות ע"פ השכל האנושי. ע"פ יסוד זה מסביר הרב באורות התורה את השוני שבין הבבלי הירושלמי בהסבר המשנה ברכות פרק ה' "חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת" ... אומר הירושלמי חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים שעה אחת ושהיה שעה אחת לאחר תפילתן, אימתי עוסקים בתורה? אימתי עוסקין במלאכתן? אמר ר' יצחק בי רב' אלעזר ע"י שהיו חסידים היתה ברכה נתנת בתורתן וברכה נתנת במלאכתן.

הבבלי שואל אותה שאלה, וכי מאדך ששהיה תשע שעות ביום בתפילה תורתן היאך משתמרת ותפילתן היאך נעשית, אלא מתוך שחסידים הם תורתם משתמרת ומלאכתן מתברכת. כלומר לדברי הירושלמי תורתם של החסידים מתברכת ואלו הבבלי אומר תורתם משתמרת "ונראה דהירושלמי עוסק בחסידים יותר עליונים שהתורה מתגדלת ומתאדרת אצלם ע"י הופעלת השנות הקודש ממעט הכמות, לנחלים גדולים ואתנים ומשיגים אורה של תורה גם ע"י התפלה וההתבוננות שבה שקודם ושאוחר לה שהם הם גופי תורה ונשמתה של תורה". וכפי שהוסבר לעיל הרי שההתבוננות בצד הפנימי של שרשי התורה משפיעה ומבהירה את תכן ההלכות ודי בדקדוקים קצרים לברור ההלכה. מה שאין כן בבבל הרי שגם החסידים היו צריכים לברר ע"פ השכל האנושי והפלפול את פרטי הדינים.

ולשיטתו אומר הבבלי במגילה ו' "אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמין, לא יגעתי ומצאתי אל תאמין יגעתי ומצאתי תאמין הני מילי בדברי תורה אבל במשא ומתן סייעתא הוא מן שמיא ולדברי תורה לא אמרן אלא לחודדי אבל לאוקמי גירסה סייעתא דשמיא היא ולכן לפי הבבלי לחסידים הראשונים היתה סייעתא דשמיא לאוקמי גירסא ותורתם היתה משתמרת אבל בארץ ישראל תורת החסידים מתברכת.

בצורה כזו מסביר הרב (באגרות הראי"ה אגרת ק"ג ותשצ"ג) את מחלוקת בלמוד האמונה ר' סעדיה גאון, הרמב"ם וחובת הלבבות נקטו שמצות האמונה היא בעצמה מצות הידיעה התעמקות החקירה ע"פ השכל. ואלו ר' יהודה הלוי והאברבנאל בססו את יסודות האמונה על יסוד הרגש הנשמתי וההתעלות הפנימית וגם בענינים אלו יש קבלה ומסורת ולא רק מחקר שכלי.

כראיה לשיטתו מביא החובת הלבבות את הפסוק כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין וגו' ועשית ע"פ הדבר אשר יגידו לך (דברים י"ז) "וכשאתה מסתכל במה שכולל הפסוק הראשון מעניני הדינים, תמצא דברים שצריכים לפרוט אותם ולחלקם ולדקדק בהם בדרך הקבלה ולא בדרך אותות השכל, הלא תראה שלא הזכיר בכללם ענין מן הענינים אשר יושגו מצד השכל כי לא אמר כשנסתפק בענין היחוד איך הוא או בשמות הבורא ובמדותיו ובשרש משרשי הדת בעבודת המקום וכו' והדומה לזה ממה שיגיע אליו האדם בדרך השכל וההכרה אבל מה שתשיב אל דעתך ותשמש בשכלך במה שדומה לזה אחר שתעמיד מצד הקבלה היא כוללת כל מצות התורה ושרשיהן ופקיהן ותחקור עליו בשכלך ותבונתך ושקול דעתך עד שיתברר לך האמת וידחה השקר" עכ"ל חובת הלבבות.

ואכן הגמ' בבבלי סנהדרין פ"ז. "תנו רבנן כי יפלא ממך דבר במופלא שבבי"ד הכתוב מדבר. ממך זה יועץ וכו' דבר זה הלכה למפשט זה הדין בין דם לדם בין דם נידה לדם לידה, רואים שהפסוק מדבר בדברים מעשיים שאין בהם שום ענין מעניני הדעות ויסודות האמונה, וזהו סדר הלמוד בחוץ לארץ שאינה ראויה לנבואה וממילא אין ענפי רוח הקודש מתלכדים עם ההלכה ונתוחיה, הדעות הנן רק מה שאפשר להוציא מתוך השכל ההגיוני ואין לעניני האגדות שיכות להלכה ולא שייך אליהם לא תסור.

אבל לא כך היא שיטת הירושלמי בפרק הנחנקין הל' ג' "כתיב כי יפלא ממך דבר למשפט, מגיד שבמופלא שבבי"ד הכתוב מדבר. ממך זה עצה. דבר זה אגדה. וכלל האגדה היא הארת קדושת האמונה כדברי הספרי על הפסוק "ואהבת את ה' אלקיך" כיצד אתה אוהב את המקום למוד דברי אגדה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם ומתדבק בדרכיו. ולפי זה מדבר הפסוק "כי יפלא ממך" . . . בכללות התורה גם על דברים שבלב והכל מיוסד על יסוד הקבלה של אנשי הקודש אשר יושבים במקום אשר יבחר ה' ומזה נובע כל המהלך על העמקת הקדושה בחכמת הרגש, אבל לעולם חכמת האמונה צריכה להיות הולכת ונדרשת ומתרחבת בישראל שכן ארץ ורעה אמונה כמו שצריכה התורה כולה בכללה בכל ערכיה המעשיים להיות מתגדלת ומתאדרת בארץ ישראל.

וזה החלוק טבע את חותם ההבדל בין הבבלי והירושלמי. וכן נראה שזה החלוק בין כהן לשופט המוזכר בתורה לענין קבלה מבי"ד כלומר שיש הבדל בין דרך למוד שרוח הקודש ג"כ מסייעת את ברור ההלכה וזה כהן "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא". (מלאכי ב) ובפרט כהן גדול שצריך להיות מדבר ברוח הקודש בשביל אורים ותומים. ושופט הוא המוציא משפט ע"פ הסברא ודרך הלמוד מתברר מתוך הפלפול³.

הנצי"ב מוסיף שבמחשכים הושביני - זה תלמודה של בכל אין לראות רק צד הגריעותא שבדבר אלא שיש בו מעלה מסוימת. העמק דבר (שמות לד א) על הפסוק ויאמר ה' אל משה פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים" מביא הנצי"ב אבן עזרא בשם גאון דלוחות שניים מכובדים מן הראשונים ומוכיח שאכן יש להם עדיפות בדבר מה. המדרש אומר (שיר השירים רבה פ' ב' ארת י"ז) שמאלו תחת לראשי אלו לוחות ראשונים וימינו תחבקני אלו לוחות שניים ובמדרש (שמות רבה פ' מ"ז אות ז) משה התענה ק"כ ימים אמר לו הקב"ה חייך שאינך מפסיד בלוחות ראשונים לא היה אלא עשרת הדברות ועכשיו שנצטערת אני נותן לך מדרש הלכות ואגדות. וההסבר בלוחות ראשונים היתה התורה שבע"פ דברים המקובלים ממשה ומה שלא מקובל

3) ועייין ביתר באור ופרוט באגרת תשצ"ג, ובאגרת ק"ג שיש בכל אחד חדוש גם בכהן וגם בשופט, וכן הסבר לגמ' בתמורה ס"ז שההלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה נשתכחו לגמרי ולכן אי אפשר היה להחזירן אלא ע"י פלפולו של עתניאל בן קנז ולמרות שאפשר היה בפלפול להוציא את צדדי הספק וההכרעה תהיה ע"פ הנבואה אלא שכך היה מאת ה' וכו' והן הסבר מפורט על נתוחי הסברות המחעלות אל נטית ההערות העליונות, והירושלמי סומך יותר על רמזים כאלה משום יתרון החכמה דאוריא דארץ ישראל וגם בבלי מוצאים סברות מופשטות מסוג זה ועייין שם בדוגמאות באריכות.

מדמים ענין לענין ובלוחות שניים ניתן כח לכל תלמיד ותיק לחדש עפ"י המדות⁴.

בגזירת המרגלים נגזר על הגלות והפזור בארצות וסיבת הפלפול עוזרת א) בשמירת האומה בגלות ב) שמירת ההוראה בישראל. ולכן נעשו הלוחות השניים ע"י משה להורות שהלכה מתחדשת בכח לוחות אלו בהשתתפות עמל האדם. ואע"פ שקדושת הראשונים גדולה יותר ונח להגיע להוראה ע"י סברא ודמוי מלתא למלתא הרי שבזה, בכח הפלפול היו לוחות שניים מכובדים מן הראשונים. בבחינה נמוכה יותר אומר הנצי"ב, זה ההבדל בין שני התלמודים שהירושלמי קדושתו רבה יותר משל הבבלי, כי נתחבר ע"י אמוראים ראשונים (כדברי רבא בשבת קל"ד:) וגם קדושת ארץ ישראל הועילה יותר אבל כח התלמוד הבבלי מכובד יותר מהירושלמי ולכן "במחשכים הושיבני" אינו גנאי אלא כחה הנפלא להאיר הלכה אפילו במחשכי בבל וחוץ לארץ שאין שם אור אלק ולולא אור התלמוד הבבלי לא הגענו לאור ההלכה שם.

ובתוספת ברור בקדמת העמק - הקדמת הנצי"ב לשאילתות בא"י היה זכות ארץ ישראל גורם להעמיד על אור ההוראה במעט עיון מה שאין כן בבבל. ובפרקי דר' אליעזר פ' כ"ח ר' נתן אומר אין לך אהבה כאהבה של תורה ואין לך חכמה כחכמת ארץ ישראל וכן בויקרא רבא פ' י"ג וממה שאמרו בסנהדרין כ"ד "במחשכים הושיבני" ... זה תלמוד בבלי לא שנינו תלמוד בבלי אלא באשר בכל הוא מצולה חשיכה שאין בה אור תורה ורק ע"י אבוקה גדולה של פלפול דש"ס בבלי וזהו מאיר גם במחשכים להוציא אור ההוראה ומביא משל ממדרש קהלת: נכנס לפלטרין של הרבה חדרים ואינו יכול לצאת וצריך לקשור חבל בחבל ומי שיש בידו אור המאיר דרך הפתח אין צריך להתיגע כל כך וימצא בקלות הפתח, אבל מי שאין לו נר אינו יכול לצאת כי אם בהשתדלות והתבוננות על חכמת הפלטרין וגם נכשל עד שלבסוף עומד על הפתח ואז מוצא אור גדול של חכמת הבנין יותר מן הראשון. רק חכמי ארץ ישראל אור הזכות היה מהלך לפניהם על כך לא נצרכו כל כך להתייגע, מה שאין כן חכמי בבל לא מצאו אור ההוראה עד שנתייגעו הרבה וגם נכשלו ובגיטין מ"ג והמכשלה הזאת תחת ירך אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בה. וגם שקשה לסמוך על הכרעת הפלפול. והורגלו שלא להוציא דבר כי אם מתוך חשכת הספיקות לבררם וללבנם, וכשיצאו לאור ההוראה על פי רוב ההתבוננות היו באור גדול. דוקא מאופל ומחושך יחזו אור השכל האמיתי בהעמקת חכמת התורה יותר מאשר אינם יושבים בחשך כל כך.

כעין חלוק זה כותב הרב עמיאל בספרו "מדות לחקר ההלכה" ההבדל העיקרי בין הבבלי והירושלמי, שהתלמוד הבבלי הוא מעין חכמת החשבון כלומר חכמת הפלפול, הרכבה של הלכות. והתלמוד הירושלמי הוא מעין חכמת ההגיון, כלומר נתוח הגיוני.

כתוצאה מזה אפשר לראות הבדל בסדור הבבלי הירושלמי. בבבלי תופסות שלוש ה"בבות" למעלה מ-ארבע מאות דף ואלו בירושלמי הן מונות כשמונים דף. לעומת זאת מסכת נזיר עצמה בירושלמי מכילה

4) לפי הגמ' בנדרים ל"ח נחז הקב"ה את הפלפול למשה והוא נהג בה טובת עין ונתנה לישראל.

חמישים דף והסיבה שההנחות הבסיסיות הכתובות בתורה שעליהן סובבות שלשת הכבות הן מועטות הלאו של לא תגזול וכן דיני נזיקין ודיני השומרים ומאחר והתלמוד הבבלי עוסק בעיקר בבנינים היוצאים מתוך ההנחות, הרי שמאריך ומפלפל בדברים לאין שעור ואלו הירושלמי העוסק בנחות הנחות הראשונות מקצר כאן מאד. ובמסכת נזיר מאריך הירושלמי יותר כי שם אנו מוצאים בתורה עצמה הרבה הנחות והיא מורכבת מענינים הרבה שיש בהם יסוד נדר, שבועה וכן עניני נזיר הנוגעים לדיני טומאה וקורבנות ולכן מצא הירושלמי לנכון להאריך יותר במקום זה.

הגמ' בגיטין ל', "המלוה את הכהן ואת הלוי ואת העני להיות מפריש עליהם מחלקם מפריש עליהם בחזקת שהם קימים" ובגמ' "ואע"ג דלא אתי לידיה? אמר רב במכירי כהונה ולויה". והירושלמי מקשה על זה והתניא עני ויש מכיר לעני? רש"י מסביר במכירי כהונה אע"פ שע"י זה לבד לא נעשה עדין הקנין אלא דמילתא דפשיטא היא שלידהו יהיב להו אסוחי שאר הכהנים דעתייהו והו כמאן דמטי לידיהו דכהני, ולפי הירושלמי יש להוסיף שתרומות ומעשרות הן קנין השבט היות רח שותפות חוג קבוע ועומד ולבעלים יש בזה רק טובת הנאה וכל מה שהכהן צריך לזכות שלא יקדמנו אחר. אבל אם יהיה כהן אחד בעולם הרי זה שלו וממילא כיון שכל הכהנים מסיחים דעתם מלבד כהן זה, שייך הדבר לכהן זה אע"פ שלא הגיע לידו. אבל אצל העניים אין זה חוג קבוע לא שייך להגיד קניין העניים אלא כל אחד כשזוכה קונה ולכן אצל העניים כל זמן שלא הגיע לידו אע"פ ששאר העניים הסיחו דעתם עדין עני זה לא זכה ולכן שואל הירושלמי וכי יש מכיר לעני (ועיין שם בספרו בדוגמאות ובהסבריהם באריכות).

הבחנה אחרת שיש בין התלמוד הירושלמי והבבלי, שהתלמוד הירושלמי הוא משורש לאה והתלמוד הבבלי הוא משורש רחל. כמבואר בספר מאורות נתן למהר"ם פופרש, אוצרות חיים לרב אברהם רוויא וממעיני הישועה של הרב חרל"פ.

וזה מבוסס על כך שלאה היא עלמא דאתכסיא ורחל היא עלמא דאתגליה (זוהר ויצא קנ"ג ע"ב) כל מעשיה של רחל בגולה ואלו מעשי לאה בסתר. בכח יופיה של רחל שהתגלתה ליעקב בבאר שבע דירתו שם, כמו כן רחל נזדווגה לו בגלוי ואילו לאה נזדווגה לו בסתר, מיתת רחל מוזכרת בתורה והיא נקברה על אם הדרך במקום גלוי, מיתת לאה אינה מוזכרת והיא נקברה במערת המכפלה מוסתרת מעיני אנשים.

ולמרות שהמדרש (בראשית רבה פ' ע"א) אומר לאה שתפסה פלך הודיה עמדו ממנה בעלי הודיה כגון יהודה, דוד ודניאל, רחל שתפסה פלך שתיקה ועמדו כל בניה בעלי מסתורין כגון בנימין-ישפה, שאול ואסתר. וכן במגילה י"ג בשכר ציעות שהיתה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול והמהר"ל בנתיבות עולם פ"א בנתיב הצניעות אומר כי רחל היתה קטנה והיא יצאה אחרונה אל הגלוי שהרי נולדה באחרונה וכל אשר יוצא באחרונה אל הגלוי הוא דבר ציעות כי הוא נסתר ביותר ובסוטה ל"ו. . . "יוסף שקדש שם שמים בסתר הוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה דכתיב עדות ביהוסף שמו. יהודה שקדש שם שמים בפרהסיא נקרא כולו על שמו של הקב"ה והמהר"ל בפרושי האגדות מסביר כי יוסף דבק בשמו יתברך לגמרי כי יהודה נקרא על שם הפעם אודה. הודאה היא שמודה ומפרסם

הדבר לכל כי זהו ענין ההודאה. שהרי צריך להודות בעשרה. ותמצא יהודה בראש הדגלים והרי הראש הוא מפורסם ניכר תודע לכל. ויוסף היה מסעו בדגל השלישי כאלו הוא בתוך הדגלים כלומר נסתר. א"כ רואים הפוך הדברים שרחל היא המסתורית ולאה היא הגלויה. אלא שיש להסביר כי מי שנמצא בעולם הנסתר יכול לעשות את מעשיו בגלוי ואלו הנמצא בעולם הנגלה צריך לעשות מעשיו בסתר. ולכן במעשים כל אחד תופס את הצד שכנגדו (ועיין דובר צדק עט). ולפי זה אפשר לומר שהירושלמי עסק יותר בנסתר וגם היה קודם בזמן שעדיין היתה ההארה גדולה וזכו אותם הצדיקים לברר ברורים ולהציא סולת מתוך הפסלת אבל אח"כ תקפה הצרה השעבוד ולא זכו לברר בבחינה עליונה רק בסוד בבלי ולכן אמרו במחשכים הושבני" וכו' זה תלמוד בבלי כי הוא מדרגה יותר תחתונה מן הירושלמי (איצרות חיים) ולכן הבבלי שהיה בחשיכה היה צריך לברר את כל הפרטים כדי להגיע לכח ההוראה הוא עולם הנגלה ומאידך מסביר הר"ח בסנהדרין כ"ד "במחשכים הושבני" . . . זה תלמוד בבלי כלומר טעמים שלו צפונים ועלומים פנים עמוקים כלומר הבבלי אע"פ שהוא במשור הנגלה תופס גם הוא פלך העלמה והסתר. ולכן הלכה היא כבבלי נגד הירושלמי שאפילו בניה של לאה מודים שרחל עקרת הבית (ילקוט שמעוני ת"ו).

וזה הענין (בכתובת ע"ה) אמר אביו חד מנייהו עדיף כתרי מינן, אמר רבא וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו דהא רב ירמיה, דכי הוה הכא לא ידע מאי קאמרי רבנן כי סליק להתם קרי לן בבבלי טפסאי. וכן (חולין צ"ב) ובגפן ג' שריגים אמר ר' חייא בר אבא אמר רב אלו ג' שריגאים היוצאים מישאל בכל דור ודור פעמים שניים כאן ואחד בא"י. ופעמים שניים בא"י ואחד כאן. וההסבר, אחד בארץ ישראל שקול כנגד שניים בבבל זה נובע משורש שניים מקרא ואחד תרגום. בארץ ישראל יש רוח הקודש והלמוד שם מתקרב יותר לשורש המקורי ואלו בבבל בגלל הגלות והריחוק מהקדושה הרי זה מעין התרגום וצריך להציא אור מתוך חושך. כדאמר (בסנהדרין כ"ד) אמר רב אושעיא מאי דכתיב ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים. נועם אלו תלמידי חכמים שבא"י שמנעימים זה לזה בהלכה. וחובלים אלו ת"ח שבבבל שמחבלים זה לזה בהלכה. "ויאמר אלה שני בני היצור העומדים וכו' ושני החתים עליה". יצור אמר ר' יצחק אלו ת"ח שבא"י שמשמנין זה לזה בהלכה בשמן זית ושני חתים עליה אלו ת"ח שבבבל שמרורין זה לזה בהלכה כזית.

המהר"ל בנתיבות עולם, נתיב התורה פרק י"ג מסביר שאצל תלמידי חכמים יש הכנה שהיו שונאים זה את זה, תלמידי חכמים שבא"י ע"י שארץ ישראל היא באמצע הריהי מקשרת ומאחדת אותם ואלו בבבל אין מה שיגרום לקשר ולאחד ולכן הגמ' בפסחים קי"ג שלשה שונאים זה את זה. . . וי"א אף תלמידי חכמים שבבבל. ולכן גם ת"ח שבא"י נועם - ביחיד משמעות של אחד. ות"ח שבבל חובלים - רבים משמעות של פרוד.

וסיבה נוספת שת"ח בא"י נקראים נועם ות"ח שבבבל נקראים חובלים שמידת א"י היא קדושה הכל מסודר ברור הדבר נעשה בסדר מסוים מתוך חקירת הענין, ואלו מידת בבל, כי שם בלל - יש ערכוב. בתלמוד בבלי יש יותר פלפול, ולכן ר' יצחק כשעלה מבבל לא"י ישב מאה תעניות

(ע"פ המהרש"ל צ"ל מ' - ארבעים) כדי שישכח תלמוד בבלי כי היכי דלא נטרדיה, מסביר רש"י שר' יוחנן ואמוראין שבארץ ישראל לא היו בני מחלקת ונוחים זה לזה כשמן ומישבים את הטעמים בלא קושיות ופרוקים. אבל לאור הסתכלות הנצי"ב הרי שפלפול זה אין בו חסרון אלא מעלה היות והשכל הוא מדרגה עליונה, אך קודם ברור ההלכה הם חובלים זה בזה. יש רוח בקורתית לשאול על דברי חבירו ולכן השקלא והטריא בבבלי גדולה ורחבה מהשקלא וטריא שבירושלמי. וכן ת"ח שבא"י הם כיציהר, כשמן ואין מתחממים כל כך בפלפול אלא עוסקים יותר בנסתר. כשלומדים הרבה נסתר אז כל מה שמבינים ולומדים מהנגלה מאיר באור יקות ומתגלה הופעת הנסתר וסגולתה על כל העינים המושגים בנגלה" (אורות התורה פ' י"ג) ולכן כשאחד מא"י בא לבבל היה כתרי מהם מאחר שיש קבלו בידו ונתחכם גם הוא לפלפל כאחד מהם וקבלתו עוזרת לו לפלפל על דרך האמת גם במקום שאין קבלה. וכן להפך חד מבבל הבא לא"י היה כתרי מנייהו שידוע להשתמש בגמרותיו, שמה בארץ ישראל ולהוסיף על פלפולו שהורגל חכמה רבה וגם בנסתר יש פלפול כדאיתא שואלים לאדם צפית במרכבה שלי פלפלת בחכמה. ולכן כשאחד מבבל שעסק כבר בפלפול עולה לא"י ללמוד תורת הנסתר הרי הוא כתרי מא"י שכן בנסתר יש גם פלפול כדאיתא שואלים לאדם צפית במרכבה שלי פלפלת בחכמה. וכשרוצים לשכלל את העולם, יש צורך לאחד את שיטות הלמוד של הבבלי והירושלמי, את חכמת הפלפול וחכמת הנתוח ההגיוני את תורת הפרטים ותורת הכללים את ההלכה והאגדה, את הנגלה והנסתר וע"י כך מביאים אורה וברכה ומקרבים את הגאולה.